

Υπόθεση C-293/24

Σύνοψη της αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως κατά το άρθρο 98,
παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου

Ημερομηνία καταθέσεως:

23 Απριλίου 2024

Αιτούν δικαστήριο:

Supremo Tribunal de Justiça (Πορτογαλία)

Ημερομηνία της απόφασης του αιτούντος δικαστηρίου:

13 Μαρτίου 2024

Αναιρεσείοντες:

João Filipe Ferreira da Silva e Brito κ.λπ.

Αναιρεσίβλητο:

Estado Português

Αντικείμενο της κύριας δίκης

Αντικείμενο της κύριας δίκης είναι αγωγή με την οποία οι αναιρεσείοντες, πρώην εργαζόμενοι της αεροπορικής εταιρίας AIA, ζητούν να αναγνωριστεί η εξωσυμβατική αστική ευθύνη του Estado Português (Πορτογαλικού Δημοσίου) λόγω δικαστικής πλάνης. Οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν ότι η απόφαση του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πορτογαλία) της 25ης Φεβρουαρίου 2009, η οποία εκδόθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας ακύρωσης της ομαδικής απόλυσής τους το 1993, είναι κατάφωρα παράνομη καθότι i) βασίζεται σε πεπλανημένη ερμηνεία της έννοιας της «μεταβίβασης εγκατάστασης» κατά την οδηγία 2001/23/EK, και ii) ενέχει παράβαση της υποχρέωσης υποβολής αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως στο Δικαστήριο σχετικά με την ερμηνεία της εν λόγω έννοιας υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης.

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως

Ερμηνεία της έννοιας της «μεταβίβασης εγκατάστασης» της οδηγίας 2001/23/EK
– Περιεχόμενο της υποχρέωσης εθνικού δικαστηρίου που αποφαινεται σε

τελευταίο βαθμό να υποβάλει αίτηση προδικαστικής απόφασης, δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ.

Σχετικές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης

Οδηγία 77/187/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Φεβρουαρίου 1977, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών, των σχετικών με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεων επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων (ΕΕ ειδ. έκδ. κεφάλαιο 05, τόμος 2, σ. 0171), και οδηγία 2001/23/ΕΚ, του Συμβουλίου, της 12ης Μαρτίου 2001, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών, σχετικά με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεων επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων ή επιχειρήσεων (ΕΕ 2001, L 82, σ. 16): άρθρο 1, άρθρο 3, παράγραφος 1, και άρθρο 4.

Σχετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου

Lei n.º 67/2007 – Regime da Responsabilidade Civil Extracontratual do Estado e demais Entidades Públicas (νόμος 67/2007 περί του καθεστώτος εξωσυμβατικής αστικής ευθύνης του Δημοσίου και άλλων δημόσιων φορέων) (Diário da República, 1η σειρά, αριθ. 251, της 31ης Δεκεμβρίου 2007):

– το άρθρο 13 («Ευθύνη σε περίπτωση δικαστικής πλάνης») προβλέπει ότι το Δημόσιο υπέχει αστική ευθύνη για τις ζημίες που απορρέουν από κατάφωρα αντισυνταγματικές ή παράνομες ή αναιτιολόγητες δικαστικές αποφάσεις λόγω πρόδηλης πλάνης κατά την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών.

Decreto-Lei n.º 64-A/89, que aprova o regime jurídico da cessação do contrato individual de trabalho, incluindo as condições de celebração e caducidade do contrato de trabalho a termo (πράξη νομοθετικού περιεχομένου αριθ. 64-A/89, περί εγκρίσεως του νομικού καθεστώτος καταγγελίας των ατομικών συμβάσεων εργασίας, περιλαμβανομένων των όρων σύναψης και λήξης των συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου) (Diário da República, σειρά I, αριθ. 48, 2ο συμπλήρωμα, της 27ης Φεβρουαρίου 1989, στο εξής: LCCT)

– Το άρθρο 23 («Δικαιώματα των εργαζομένων»), το οποίο περιέχεται στο κεφάλαιο V, που επιγράφεται «Καταγγελία συμβάσεων εργασίας λόγω κατάργησης θέσεων εργασίας για αντικειμενικούς λόγους οργανωτικού, τεχνολογικού ή διαρθρωτικού χαρακτήρα που σχετίζονται με την επιχείρηση», τμήμα I, που επιγράφεται «Ομαδική απόλυση», προβλέπει ότι: οι εργαζόμενοι η σύμβαση των οποίων καταγγέλλεται λόγω ομαδικής απόλυσης έχουν δικαίωμα αποζημίωσης (παράγραφος 1): κατά τη διάρκεια της προθεσμίας προειδοποίησης, ο εργαζόμενος δύναται να καταγγείλει τη σύμβαση χωρίς να θιγεί το δικαίωμά του σε αποζημίωση (παράγραφος 2), και η λήψη της εν λόγω αποζημίωσης ισοδυναμεί με αποδοχή της απόλυσης (παράγραφος 3).

Decreto-Lei n.º 49408, Regime Jurídico do Contrato Individual de Trabalho (πράξη νομοθετικού περιεχομένου αριθ. 49408, περί του νομικού καθεστώτος της ατομικής σύμβασης εργασίας) (Diário do Governo, σειρά I, 1ο συμπλήρωμα, της 24ης Νοεμβρίου 1969, στο εξής: LCT)

- Το άρθρο 37 («Μεταβίβαση εγκατάστασης») ορίζει, κατ' ουσίαν, ότι η θέση του εργοδότη μεταβιβάζεται στον αποκτώντα την εγκατάσταση, εκτός εάν, πριν από τη μεταβίβαση, η σύμβαση εργασίας έπαυσε να ισχύει ή σε περίπτωση συμφωνίας μεταξύ του μεταβιβάζοντος και του αποκτώντος με την οποία προβλέπεται ότι οι εργαζόμενοι παραμένουν στην υπηρεσία του μεταβιβάζοντος σε άλλη εγκατάσταση.

Código das Sociedades Comerciais (κώδικας εμπορικών εταιριών), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, ο οποίος εγκρίθηκε με την Decreto-Lei n.º 262/86 (πράξη νομοθετικού περιεχομένου αριθ. 262/86) (Diário da República, σειρά I, αριθ. 201, της 2ας Σεπτεμβρίου 1986)

- Το άρθρο 152 («Υποχρεώσεις, εξουσίες και ευθύνη των εκκαθαριστών») προβλέπει ότι, με απόφαση της συνέλευσης, i) ο εκκαθαριστής μπορεί να εξουσιοδοτηθεί, ειδικότερα, να συνεχίσει προσωρινά τη δραστηριότητα της εταιρίας, να εκποιήσει το σύνολο της περιουσίας της εταιρίας και να μεταβιβάσει την εγκατάστασή της και ii) ο εκκαθαριστής οφείλει να περατώσει τις εκκρεμείς υποθέσεις, να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της εταιρίας και να εισπράξει τις απαιτήσεις της.

Νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην οποία παραπέμπει το αιτούν δικαστήριο

Σχετικά με την εξωσυμβατική αστική ευθύνη των κρατών μελών της Ένωσης λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης

- Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 1991, Francovich (C-6/90 και C-9/90, EU:C:1991:428).
- Απόφαση της 5ης Μαρτίου 1996, Brasserie du pêcheur και Factortame (C-46/93 και C-48/93, EU:C:1996:79).
- Απόφαση της 26ης Μαρτίου 1996, British Telecommunications (C-392/93, EU:C:1996:131).
- Απόφαση της 23ης Μαΐου 1996, Hedley Lomas (C-5/94, EU:C:1996:205).
- Απόφαση της 8ης Οκτωβρίου 1996, Dillenkofer κ.λπ. (C-178/94, C-179/94 και C-188/94 έως C-190/94, EU:C:1996:375).
- Απόφαση της 2ας Απριλίου 1998, Norbrook Laboratories (C-127/95, EU:C:1998:151).

- Απόφαση της 1ης Ιουνίου 1999, Konle (C-302/97, EU:C:1999:271).
- Απόφαση της 4ης Ιουλίου 2000, Haim (C-424/97, EU:C:2000:357).
- Απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513).
- Απόφαση της 13ης Ιουνίου 2006, Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391).
- Απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2009, Fallimento Olimpiclub (C-2/08, EU:C:2009:506).
- Απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 2010, Fuß (C-429/09, EU:C:2010:717).
- Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2013, Leth (C-420/11, EU:C:2013:166).
- Απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, Ferreira da Silva e Brito κ.λπ. (C-160/14, EU:C:2015:56) (η εν λόγω απόφαση εκδόθηκε επί της πρώτης αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που υποβλήθηκε στην υπόθεση της κύριας δίκης).
- Απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Tomášová (C-168/15, EU:C:2016:602).
- Απόφαση της 29ης Ιουλίου 2019, Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe (C-620/17, EU:C:2019:630).
- Απόφαση της 4ης Μαρτίου 2020, Telecom Italia (C-34/19, EU:C:2020:148).

Σχετικά με την έννοια της «μεταβίβασης εγκατάστασης» υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου κατά την 25η Φεβρουαρίου 2009, ημερομηνία κατά την οποία το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο, Πορτογαλία) εξέδωσε την απόφαση η οποία φέρεται ότι ενέχει δικαστική πλάνη

- Απόφαση της 14ης Απριλίου 1994, Schmidt κατά Spar-und Leihkasse der früheren Ämter Bordesholm, Kiel und Cronshagen (C-392/92, EU:C:1994:134).
- Απόφαση της 11ης Μαρτίου 1997, Süzen κατά Zehnacker Gebäudereinigung Krankenhausservice (C-13/95, EU:C:1997:141).
- Απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1998, Hidalgo κ.λπ. (C-173/96 και C-247/96, EU:C:1998:595).
- Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2001, Liikenne (C-172/99, EU:C:2001:59).
- Απόφαση της 20ής Νοεμβρίου 2003, Abler κ.λπ. (C-340/01, EU:C:2003:629).
- Απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 2005, Güney-Görres και Demir (C-232/04 και C-233/04, EU:C:2005:778).

Συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών και της πορείας της διαδικασίας

Διαδικασίες ακύρωσης της ομαδικής απόλυσης (1993-2009)

Πραγματικά περιστατικά των διαδικασιών ακύρωσης της ομαδικής απόλυσης

- 1 Οι αναιρεσείοντες ήταν εργαζόμενοι της Air Atlantis, SA (στο εξής: ΑΙΑ), αεροπορικής εταιρίας συσταθείσας το 1985 η οποία δραστηριοποιούνταν στον τομέα των μη τακτικών αεροπορικών μεταφορών.
- 2 Δυνάμει της από 19 Φεβρουαρίου 1993 απόφασης της γενικής συνέλευσής της, η ΑΙΑ λύθηκε με συμβολαιογραφική πράξη της 19ης Απριλίου 1993.
- 3 Η αεροπορική εταιρία TAP Air Portugal (στο εξής: TAP) μετείχε στην εν λόγω γενική συνέλευση ως πλειοψηφών μέτοχος.
- 4 Στις 26 Φεβρουαρίου 1993 η ΑΙΑ απέστειλε στους εργαζομένους κοινοποίηση ομαδικής απόλυσης, με ισχύ από τις 30 Απριλίου 1993. Όλοι οι εργαζόμενοι, πλην ενός, δέχθηκαν να λάβουν τη νόμιμη αποζημίωση.
- 5 Κατά τον συγκεκριμένο χρόνο, οι εργαζόμενοι θεώρησαν ότι αιτία της οριστικής παύσης λειτουργίας της εταιρίας ήταν η οικονομική, χρηματοοικονομική και επιχειρησιακή κατάσταση της ΑΙΑ και ότι η ομαδική απόλυση ήταν αναπόφευκτη λόγω της κατάστασης στον τομέα των διεθνών αεροπορικών μεταφορών ως αποτέλεσμα της γενικής κρίσης που είχε προκαλέσει ο πόλεμος στον Περσικό κόλπο.
- 6 Μετά την απόλυση οι εργαζόμενοι πληροφορήθηκαν, όμως, ότι ορισμένα αεροσκάφη της ΑΙΑ είχαν μεταβιβαστεί στην TAP και ότι η TAP είχε αρχίσει να πραγματοποιεί ναυλωμένες πτήσεις οι οποίες αντιστοιχούσαν στα μέχρι τότε δρομολόγια της ΑΙΑ.
- 7 Συγκεκριμένα, από την 1η Μαΐου 1993 η TAP άρχισε να πραγματοποιεί μέρος των ναυλωμένων πτήσεων που η ΑΙΑ είχε αναλάβει να πραγματοποιήσει στο διάστημα από την 1η Μαΐου έως την 31η Οκτωβρίου 1993, καλούμενο «θερινή περίοδο IATA 93», για τις οποίες οι σχετικές συμβάσεις είχαν συναφθεί πριν από τη λύση της ΑΙΑ.
- 8 Αφενός, η TAP χρησιμοποίησε μέρος του εξοπλισμού που η ΑΙΑ χρησιμοποιούσε στις εργασίες της, συγκεκριμένα τέσσερα αεροσκάφη, εξοπλισμό γραφείου και τα σκεύη που χρησιμοποιούνταν στα αεροσκάφη.
- 9 Η παράδοση στην TAP του εξοπλισμού γραφείου και άλλου είδους εξοπλισμού λήφθηκε υπόψη μετά την εκκαθάριση της ΑΙΑ, λόγω της ιδιότητας της TAP ως πλειοψηφούντος μετόχου και πιστωτή.

- 10 Η TAP άρχισε να χρησιμοποιεί τα τέσσερα αεροσκάφη, καθότι η επιστροφή τους πριν από τη λήξη των συμβάσεων μίσθωσης θα συνεπαγόταν ότι ο μισθωτής (ΑΙΑ) θα έπρεπε να καταβάλει στον εκμισθωτή το σύνολο των εκκρεμών μισθωμάτων έως τη λήξη της σύμβασης.
- 11 Δεδομένου ότι ένα εκ των αεροσκαφών είχε υπεκμισθωθεί από την TAP στην ΑΙΑ και ότι, στην περίπτωση των τριών άλλων αεροσκαφών, η TAP ήταν εγγυητής της καταβολής των υποχρεώσεων που απέρρεαν από τις συμβάσεις μίσθωσης της ΑΙΑ, η TAP ανέλαβε την υποχρέωση καταβολής των αντίστοιχων μισθωμάτων και υπεισήλθε στη θέση του μισθωτή στις εν λόγω συμβάσεις.
- 12 Η TAP άλλαξε μόνον αργότερα τα χρώματα και τον λογότυπο του εν λόγω εξοπλισμού και, επομένως, πραγματοποίησε πτήσεις με τα χρώματα και τον λογότυπο της ΑΙΑ.
- 13 Τα τέσσερα αεροσκάφη που παρέμειναν στην κατοχή της TAP επιστράφηκαν σταδιακά στους εκμισθωτές τους στο διάστημα από το 1998 έως το 2000.
- 14 Αφετέρου, προς αποφυγή των ζημιών που θα συνεπαγόταν η μη εκπλήρωση των συμβάσεων που είχαν συναφθεί μεταξύ της ΑΙΑ και των γραφείων ταξιδιών, οι οποίες προέβλεπαν την καταβολή υψηλών αποζημιώσεων από την ΑΙΑ σε περίπτωση αθέτησης, η TAP πραγματοποίησε τις πτήσεις της θερινής περιόδου IATA 93.
- 15 Στις ως άνω ναυλωμένες πτήσεις, την πραγματοποίηση των οποίων είχε αναλάβει παλαιότερα η ΑΙΑ, η TAP χρησιμοποίησε, κατά κύριο λόγο, τα τέσσερα αεροσκάφη που η ΑΙΑ είχε στη διάθεσή της και, λιγότερο συχνά, τα δικά της αεροσκάφη και πληρώματα.
- 16 Από την 1η Μαΐου 1993 η TAP, η οποία δραστηριοποιούνταν σχεδόν αποκλειστικά στον τομέα των τακτικών αεροπορικών μεταφορών, επιπλέον της πραγματοποίησης μέρους των πτήσεων που είχε αναλάβει να πραγματοποιήσει η ΑΙΑ κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου IATA 93, άρχισε να δραστηριοποιείται στην αγορά ναυλωμένων πτήσεων, τις οποίες δεν πραγματοποιούσε έως τότε καθότι αποτελούσαν παραδοσιακά δρομολόγια της ΑΙΑ, πραγματοποιώντας, για παράδειγμα, δεκαπέντε ναυλωμένες πτήσεις στο διάστημα Μαρτίου/Απριλίου 1994.
- 17 Το θέρος του 1994 η TAP συνήψε συμβάσεις και προγραμμάτισε ναυλωμένες πτήσεις απευθείας με γραφεία ταξιδιών στην οικεία αγορά.
- 18 Η TAP ξεκίνησε τρεις κύκλους μαθημάτων για κυβερνήτες αεροσκαφών πριν από τη λύση και την παύση λειτουργίας της ΑΙΑ, τα οποία συνέχισαν να πραγματοποιούνται. Επιπλέον, η TAP είχε ξεκινήσει έναν άλλον κύκλο μαθημάτων για νέους κυβερνήτες αεροσκαφών πριν από τη λύση ΑΙΑ, τον οποίο συνέχισε μετά τη λύση της εταιρίας.

- 19 Δύο εργαζόμενες οι οποίες είχαν αποσπασθεί από την TAP στην AIA, για την άσκηση καθηκόντων στην εμπορική διεύθυνση της AIA, τοποθετήθηκαν από την TAP, μετά τη λύση της AIA, στη δική της εμπορική διεύθυνση, με καθήκοντα στον τομέα των μη τακτικών πτήσεων και των συμβάσεων ναυλωμένων πτήσεων της θερινής περιόδου IATA 93.

Η διεξαγωγή σε πρώτο και δεύτερο βαθμό των διαδικασιών ακύρωσης της ομαδικής απόλυσης

- 20 Το 1993 και το 1994 οι πρώην εργαζόμενοι της AIA άσκησαν ενώπιον του Tribunal de Trabalho de Lisboa (εργατοδικείου Λισσαβώνας, Πορτογαλία) αγωγή με αίτημα την ακύρωση της ομαδικής απόλυσης. Ζήτησαν, ειδικότερα, να αναγνωριστεί ο παράνομος χαρακτήρας της ομαδικής απόλυσης, να επαναπροσληθούν στην TAP, με την επιφύλαξη της προϋπηρεσίας και της κατηγορίας τους, και να καταβληθούν οι μισθοί τους κατά τη διάρκεια της διαδικασίας.
- 21 Με απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 2007, το Tribunal de Trabalho de Lisboa (εργατοδικείο Λισσαβώνας) έκρινε ότι υπήρξε μεταβίβαση εγκατάστασης και διέταξε την TAP να επαναπροσλάβει τους εργαζομένους, με την επιφύλαξη της προϋπηρεσίας τους, καθώς και να αποκαταστήσει τις επακόλουθες ζημίες και το διαφυγόν κέρδος.
- 22 Οι εναγόμενες και ορισμένοι ενάγοντες (στην υπόθεση εκείνη) άσκησαν έφεση κατά της απόφασης του Tribunal de Trabalho de Lisboa (εργατοδικείου Λισσαβώνας) ενώπιον του Tribunal da Relação de Lisboa (εφετείου Λισσαβώνας, Πορτογαλία).
- 23 Στις 16 Ιανουαρίου 2008, το Tribunal da Relação de Lisboa (εφετείο Λισσαβώνας) εξαφάνισε την εκκαλούμενη απόφαση κατά το μέρος που διέτασσε την επαναπρόσληψη των εναγόντων και την αποκατάσταση των επακόλουθων ζημιών και του διαφυγόντος κέρδους, απαλλάσσοντας τοιουτοτρόπως τις εναγόμενες από την ικανοποίηση των σχετικών αιτημάτων των εναγόντων. Η εν λόγω απόφαση δεν αφορούσε τον μόνο εργαζόμενο ο οποίος δεν είχε δεχθεί την αποζημίωση.
- 24 Οι ενάγοντες άσκησαν αναίρεση κατά της εν λόγω απόφασης ενώπιον του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου).

Επιχειρήματα των αναιρεσιόντων ενώπιον του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου) στις διαδικασίες ακύρωσης της ομαδικής απόλυσης

- 25 Οι αναιρεσιόντες υποστήριξαν, κατ' ουσίαν, ότι, μολονότι ο λόγος που προβλήθηκε για την ομαδική απόλυση ήταν η οριστική παύση λειτουργίας της επιχείρησης, πραγματική πρόθεση της TAP ήταν να αναλάβει τη δραστηριότητα που ασκούσε έως τότε η AIA στην αγορά ναυλωμένων πτήσεων.

- 26 Ως εκ τούτου, οι αναιρεσεύοντες εκτίμησαν ότι η κατάσταση έπρεπε να χαρακτηριστεί ως μεταβίβαση εγκατάστασης και όχι ως οριστική παύση λειτουργίας της επιχείρησης.
- 27 Οι αναιρεσεύοντες προέβαλαν επίσης ελαττωματική δήλωση βούλησης στη συναίνεση, όσον αφορά την αποδοχή της αποζημίωσης λόγω ομαδικής απόλυσης, και υποστήριξαν ότι η αποδοχή της αποζημίωσης δεν εμπόδιζε την άσκηση αγωγής για την ακύρωση της απόλυσης.
- 28 Κατά τους αναιρεσεύοντες, η διαδικασία εκκαθάρισης επιχείρησης δεν εμποδίζει τη μεταβίβαση εγκατάστασης, δεδομένου ότι αρκεί προς τούτο να συνεχίσει κάποιος τη δραστηριότητα ή μέρος της δραστηριότητας που η επιχείρηση ασκούσε έως τότε.
- 29 Στην υπόθεση εκείνη, οι αναιρεσεύοντες υποστήριξαν ειδικότερα ότι η συνέχιση της δραστηριότητας είχε αποδειχθεί, δεδομένου ότι i) το σύνολο ουσιαστικά των υλικών μέσων και των αεροσκαφών της ΑΙΑ είχαν μεταβιβαστεί στην ΤΑΡ· ii) ορισμένοι εργαζόμενοι οι οποίοι ασκούσαν καθήκοντα στην εμπορική διεύθυνση της ΑΙΑ τοποθετήθηκαν για να ασκήσουν τέτοια καθήκοντα στην ΤΑΡ· iii) η ΤΑΡ είχε χρησιμοποιήσει κατά τη διάρκεια συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος τους λογοτύπους και τα χρώματα της ΑΙΑ· iv) η ΤΑΡ είχε πραγματοποιήσει ναυλωμένες πτήσεις τις οποίες είχε αναλάβει να πραγματοποιήσει η ΑΙΑ· v) η ΤΑΡ είχε διατηρήσει τα δρομολόγια και τις δραστηριότητες ναυλωμένων πτήσεων και είχε διατηρήσει τον δημόσιο σκοπό της εν λόγω δραστηριότητας, με αποτέλεσμα τη μεταβίβαση πελατείας· vi) δεν ασκούσε επιρροή το γεγονός ότι η ΑΙΑ δεν μπορούσε να μεταβιβάσει την άδεια της πραγματοποίησης μη τακτικών πτήσεων, δεδομένου ότι η ΤΑΡ διέθετε την αναγκαία άδεια για την πραγματοποίηση τέτοιων πτήσεων, και vii) δεν ασκούσε επιρροή το γεγονός ότι η εγκατάσταση συνδεόταν με άδεια και ότι, για τον λόγο αυτόν, δεν μπορούσε να μεταβιβαστεί, δεδομένου ότι η μεταβίβαση εγκατάστασης, για εργασιακούς σκοπούς, δεν εξομοιώνεται με μεταβίβαση, η οποία είναι απλώς και μόνον εμπορική δικαιοπραξία.
- 30 Τα ανωτέρω στοιχεία συνιστούσαν, κατά τους αναιρεσεύοντες, επαρκείς ενδείξεις περί της πραγματοποίησης μεταβίβασης εγκατάστασης, με την εγγενή μεταβίβαση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβάσεων εργασίας στον αποκτώντα (ΤΑΡ).
- 31 Κατά τους αναιρεσεύοντες, η πράξη μεταβίβασης των αγαθών και του εξοπλισμού της ΑΙΑ στην ΤΑΡ υπήρξε, στην πραγματικότητα, μεταβίβαση εγκατάστασης συγκαλυμμένη ως δήθεν «πώληση παγίων στοιχείων στη λογιστική αξία τους».
- 32 Ως εκ τούτου, υπήρχε άμεση αντίθεση προς τη νομολογία του Δικαστηρίου και τις οδηγίες 77/187 και 2001/23, ειδικότερα διότι η από 16 Ιανουαρίου 2008 απόφαση του Tribunal da Relação de Lisboa (εφετείου Λισσαβώνας) δεν είχε αποδώσει οποιαδήποτε σημασία στο γεγονός ότι η μεταβίβαση εγκατάστασης μπορεί να πραγματοποιηθεί σε πλείονα στάδια και δεν είχε εφαρμόσει τη λιγότερο

τυπολατρική και περισσότερο πρακτική προσέγγιση της εν λόγω έννοιας, όπως επιτάσσουν η θεωρία και η νομολογία της Ένωσης.

- 33 Οι αναιρεσεύοντες υποστήριζαν επίσης ότι η ίδια η TAP, ως πλειοψηφών μέτοχος, είχε συγκαλέσει την έκτακτη γενική συνέλευση της AIA, με μοναδικό θέμα της ημερήσιας διάταξης τη λήψη απόφασης λύσης της AIA. Ως εκ τούτου, η TAP και μόνον έπρεπε να επωμιστεί τις συνέπειες της έγκρισης της πρότασής της, δεδομένου ότι η ενδεχόμενη αδυναμία πραγματοποίησης των ναυλωμένων πτήσεων που είχε αναλάβει να πραγματοποιήσει η AIA –και η επακόλουθη επιδείνωση της χρηματοοικονομικής κατάστασης της AIA– οφειλόταν σε εκούσια, εν επιγνώσει ληφθείσα και νόμιμη απόφαση της TAP.
- 34 Οι αναιρεσεύοντες υποστήριζαν επίσης ότι το άρθρο 23, παράγραφος 3, της LCCT δεν συνάδει με το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 77/187 και της οδηγίας 2001/23. Συγκεκριμένα, όπως είχε κρίνει το Tribunal do Trabalho de Lisboa (εργατοδικείο Λισσαβόνας), το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι είχαν δεχθεί την αποζημίωση δεν τους εμπόδιζε να ζητήσουν την ακύρωση της ομαδικής απόλυσης, δεδομένου ότι η εν λόγω αποδοχή ενείχε ελαττωματική δήλωση βούλησης.
- 35 Επομένως, κατά τους αναιρεσεύοντες, ο ρόλος του εθνικού δικαστή ως δικαστή του δικαίου της Ένωσης συνεπάγεται ότι οφείλει να μην εφαρμόζει εθνικό κανόνα ο οποίος δεν συνάδει με άμεσα εφαρμοστέο κανόνα του δικαίου της Ένωσης, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του τεκμηρίου που θεσπίζεται στο άρθρο 23, παράγραφος 3, της LCCT εξεταζόμενου υπό το πρίσμα του άρθρου 4 της οδηγίας 77/187 και της οδηγίας 2001/23.
- 36 Επιπλέον, οι αναιρεσεύοντες υποστήριζαν ότι η AIA ήταν απλώς και μόνον προέκταση της TAP και ότι η TAP, προβαίνοντας στη λύση της AIA και στη μεταβίβαση της εγκατάστασης της AIA στην TAP, έκανε κατάχρηση της νομικής προσωπικότητάς της για την επίτευξη σκοπών μη επιτρεπόμενων από τον νόμο, ήτοι των απολύσεων.
- 37 Ορισμένοι αναιρεσεύοντες υποστήριζαν επίσης ότι, μεταξύ των εταιριών, υπήρχε σχέση de facto ομίλου. Κατά τη γνώμη τους, η TAP, ως επικεφαλής εταιρία, είχε μετατραπεί σε πλειοψηφούντα μέτοχο της AIA προκειμένου να αναλάβει τον έλεγχο και να μπορέσει να προβεί στη λύση της AIA όταν θα το έκρινε σκόπιμο – όπως, πράγματι, έπραξε μέσω της σύγκλησης της γενικής συνέλευσης που αποφάσισε τη λύση της AIA.

Σκεπτικό της απόφασης του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου) της 25ης Φεβρουαρίου 2009

- 38 Με την απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 2009, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) εκτίμησε ότι δεν μπορούσε να συναχθεί από τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης ότι η AIA μεταβίβασε στην TAP ένα

οργανωμένο σύνολο συντελεστών παραγωγής επαρκούς σημασίας για τη δημιουργία αυτοτελούς βάσης για τη δραστηριότητα μη τακτικών πτήσεων.

- 39 Βάσει των διαπιστωθέντων πραγματικών περιστατικών, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) εκτίμησε ότι, μετά το στάδιο εκκαθάρισης της περιουσίας της ΑΙΑ, η TAP δεν ανέλαβε μια οικονομική οντότητα αποσκοπώντας αμέσως και κατά αυτοτελή τρόπο στη συνέχιση της δραστηριότητας ναυλωμένων πτήσεων την οποία ασκούσε προηγουμένως η ΑΙΑ.
- 40 Αφενός, δεν καταρτίστηκε οποιαδήποτε τυπική δικαιοπραξία μεταβίβασης μεταξύ της ΑΙΑ και της TAP και, αφετέρου, δεν υπήρξε de facto μεταβίβαση διαφόρων διακεκριμένων στοιχείων τα οποία στη συνέχεια αναδιοργανώθηκαν στο εσωτερικό της TAP δημιουργώντας μια αυτοτελή εγκατάσταση.
- 41 Κατά το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο), στη συγκεκριμένη υπόθεση, δεν υπήρχε καμία ένδειξη για την ύπαρξη, στο πλαίσιο της TAP, επιχειρηματικής μονάδας αφιερωμένης στη δραστηριότητα των ναυλωμένων πτήσεων που να είναι οργανωμένη αυτοτελώς για τον σκοπό αυτόν. Ως εκ τούτου, δεν μπορούσε να διαπιστωθεί, από τα πραγματικά περιστατικά, ότι υπήρξε υλική μεταβίβαση οικονομικής οντότητας από την ΑΙΑ στην TAP κατά το άρθρο 37 της LCT και την οδηγία 2001/23.
- 42 Προκειμένου να θεμελιώσει το ανωτέρω συμπέρασμα σε σχέση με τις διάφορες πραγματικές ενδείξεις, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) υπογράμμισε, κατ' ουσίαν, τα ακόλουθα:
- ήταν ιδιαίτερος σημαντικό το γεγονός ότι η TAP είχε χρησιμοποιήσει τα τέσσερα αεροσκάφη της ΑΙΑ κατόπιν συμφωνία συναφθείσας στο πλαίσιο της εκκαθάρισης, με σκοπό τον περιορισμό των ζημιών των πιστωτών, περιλαμβανομένης της TAP·
 - επρόκειτο περί πράξεων σχετικών με την τύχη της περιουσίας μιας επιχείρησης λυθείσας προς όφελος των πιστωτών της και σε εκπλήρωση των νόμιμων υποχρεώσεων των εκκαθαριστών·
 - τα αεροσκάφη χρησιμοποιήθηκαν αδιακρίτως για τακτικές και μη τακτικές μεταφορές και επιστράφηκαν στους εκμισθωτές κατά τη λήξη των συμβάσεων μίσθωσης, συνεχίζοντας να εξυπηρετούν την TAP για περιορισμένο χρονικό διάστημα·
 - επομένως, το γεγονός ότι η TAP άρχισε να χρησιμοποιεί τα εν λόγω αεροσκάφη όταν ανέλαβε την καταβολή των μισθωμάτων το 1993 δεν υποδήλωνε την πρόθεσή της να αναλάβει τη δραστηριότητα ναυλωμένων πτήσεων ούτε επαρκούσε για να υποστηριχθεί ότι η εν λόγω δραστηριότητα πραγματοποιήθηκε αυτοτελώς·
 - οι πτήσεις του 1993 πραγματοποιήθηκαν για την εκπλήρωση υποχρεώσεων που είχαν αναληφθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας εκκαθάρισης της ΑΙΑ και

για την αποφυγή της ζημίας που θα συνεπαγόταν η αθέτηση των συμβάσεων που είχε συνάψει η ΑΙΑ, χωρίς να μπορεί να προσδιοριστεί στο εσωτερικό της TAP μια αυτοτελής οικονομική οντότητα με σκοπό την άσκηση της δραστηριότητας μη τακτικών πτήσεων·

- η TAP, ως κύριος πιστωτής της ΑΙΑ, είχε ιδιαίτερο συμφέρον να αποφύγει την αθέτηση των προμνησθεισών συμβάσεων και τις υψηλές αποζημιώσεις που μπορούσε να συνεπάγεται τέτοια αθέτηση, λαμβανομένου υπόψη ότι είχε τη δυνατότητα να αναλάβει η ίδια την εκτέλεση των εν λόγω συμβάσεων, καθότι διέθετε τα μέσα προς τούτο, ειδικότερα αεροσκάφη, πληρώματα και άδεια για την πραγματοποίηση ναυλωμένων πτήσεων·
- δεν ευσταθούσε το επιχείρημα των αναιρεσειόντων ότι η TAP δεν μπορούσε, κατά τον συγκεκριμένο χρόνο, να υποστηρίξει ότι πραγματοποίησε τις πτήσεις προς αποφυγή της υποχρέωσης καταβολής υψηλών αποζημιώσεων, καθότι η ΑΙΑ δεν μπόρεσε να εκτελέσει τις προγραμματισμένες πτήσεις της θερινής περιόδου IATA 93 λόγω της απόφασης της TAP. Η ενέργεια της TAP υπήρξε συνεπής από οικονομικής απόψεως: πρότεινε τη λύση της ΑΙΑ διότι η οικονομική εκμετάλλευσή της δεν ήταν βιώσιμη και, στο πλαίσιο της εκκαθάρισης, ανέλαβε την πραγματοποίηση πτήσεων για τις οποίες είχε συναφθεί συμβάσεις προηγουμένως προς αποφυγή της υποχρέωσης καταβολής υψηλών αποζημιώσεων·
- όπως προέκυπτε από τη νομολογία του Δικαστηρίου, έπρεπε να εκτιμηθούν όλα τα πραγματικά περιστατικά που μπορούσαν να υποδηλώνουν την ύπαρξη μεταβίβασης εγκατάστασης προκειμένου να αξιολογηθεί η αποδεικτική αξία τους·
- με τις πτήσεις του 1994 –τις οποίες η TAP συμφώνησε απευθείας με τα γραφεία ταξιδιών για δρομολόγια τα οποία δεν πραγματοποιούσε έως τότε–, η TAP άσκησε μια δραστηριότητα που ήταν απόρροια της κατάκτησης του μεριδίου αγοράς που απελευθερώθηκε με την παύση λειτουργίας της ΑΙΑ·
- το Δικαστήριο, σε περιπτώσεις στις οποίες μια επιχείρηση συνεχίζει δραστηριότητα την οποία ασκούσε ως τότε άλλη επιχείρηση, έχει αποφανθεί ότι από το γεγονός αυτό και μόνον δεν συνάγεται ότι υπήρξε μεταβίβαση οικονομικής οντότητας, καθόσον μια οντότητα δεν μπορεί να ταυτίζεται αποκλειστικά με τη δραστηριότητα την οποία επιτελεί. Η ταυτότητά της προκύπτει επίσης από άλλα στοιχεία όπως το προσωπικό της, η στελέχωσή της, η οργάνωση των εργασιών της, οι μέθοδοί της εκμετάλλευσης ή και, ενδεχομένως, τα μέσα εκμετάλλευσης που διαθέτει·
- η παράδοση, από την ΑΙΑ στην TAP, σκευών που χρησιμοποιούνται σε αεροσκάφη και εξοπλισμού γραφείου δεν ασκούσε επιρροή όχι μόνον διότι λήφθηκε υπόψη στην εκκαθάριση, αλλά επίσης διότι δεν αποδείχθηκε ότι τα συγκεκριμένα σκεύη και ο συγκεκριμένος εξοπλισμός διατέθηκαν στη δραστηριότητα ναυλωμένων πτήσεων, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να

υποστηριχθεί ότι αποτελούσαν μέρος ενός οργανωμένου συνόλου αγαθών και προσώπων που προορίζονταν ειδικώς για τη δραστηριότητα μη τακτικών πτήσεων·

- όσον αφορά τη διατήρηση δύο εργαζομένων, η οποία δήθεν υποδήλωνε τη διατήρηση της ταυτότητας της οικονομικής οντότητας, οι εν λόγω εργαζόμενες συνδέονταν με την TAP με σύμβαση εργασίας και, επομένως, ήταν εργαζόμενες της TAP και όχι της AIA και είχαν αποσπαστεί από την TAP για την άσκηση καθηκόντων στο εσωτερικό της AIA. Η πραγματικότητα αυτή διαφέρει σημαντικά από τη διατήρηση εργαζομένων. Η επιστροφή των εργαζομένων στην TAP ήταν αποτέλεσμα της εκτέλεσης των συμβάσεων εργασίας με τον εργοδότη τους, δεδομένου ότι η δραστηριότητα των εν λόγω εργαζομένων στο εσωτερικό της TAP δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αυτοτελής οικονομική οντότητα αφιερωμένη στη δραστηριότητα των μη τακτικών πτήσεων·
- συμπερασματικά, καμία από τις ως άνω ενδείξεις δεν μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι υπήρξε μεταβίβαση της επιχειρηματικής μονάδας ή μέρους αυτής, δεδομένου ότι από τη σφαιρική ανάλυση των ενδείξεων δεν διαπιστώθηκε η ύπαρξη, στο εσωτερικό της TAP, ενός συνόλου υλικών και ανθρώπινων μέσων για την υποστήριξη της δραστηριότητας ναυλωμένων πτήσεων, οργανωμένου κατά τρόπο αυτοτελή προς τον σκοπό αυτό, ήτοι, οικονομικής οντότητας που να διατηρεί την ταυτότητά της και να συνεχίζει αυτοτελώς τη δραστηριότητα μη τακτικών εμπορικών αερογραμμών στο εσωτερικό της TAP.

43 Σε σχέση με την αίτηση πλειόνων αναιρεσιόντων περί υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, ορισμένοι εκ των οποίων πρότειναν συγκεκριμένα προδικαστικά ερωτήματα, ειδικότερα όσον αφορά τον όρο της «μεταβίβασης εγκατάστασης», κατά την έννοια της οδηγίας 77/187, και τη συμμόρφωση του άρθρου 37 της LCT και του άρθρου 23, παράγραφος 3, της LCCT με την ίδια οδηγία, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) εκτίμησε τα ακόλουθα:

- το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) καταλέγεται στα εθνικά δικαστήρια που υπέχουν την υποχρέωση υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως που προβλεπόταν στο πρώην άρθρο 234 ΣΕΚ (νυν άρθρο 267 ΣΛΕΕ)·
- η υποχρέωση υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως υφίσταται μόνον όταν τα εθνικά δικαστήρια εκτιμούν ότι η εφαρμογή και η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης είναι αναγκαίες για την επίλυση της διαφοράς και όταν υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με την ερμηνεία των κανόνων του δικαίου της Ένωσης·
- ακόμη και στις ως άνω περιπτώσεις, η υποχρέωση δεν είναι απόλυτη, δεδομένου ότι, ακόμη και αν το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο

Δικαστήριο) διαπιστώσει ότι το ζήτημα που ανέκυψε είναι κρίσιμο, ενδέχεται να μην υποχρεούται να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

- το ίδιο το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ρητώς ότι η ορθή εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης μπορεί να είναι τόσο προφανής ώστε να μην υφίσταται καμία εύλογη αμφιβολία σχετικά με τη λύση που πρέπει να δοθεί στο ανακύψαν ζήτημα, με αποτέλεσμα να αποκλείεται η υποχρέωση υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως·
- η υποχρέωση υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως δεν γεννάται ποτέ από το γεγονός και μόνον ότι οι διάδικοι της δίκης δηλώνουν τη βούλησή τους να προσφύγουν στο Δικαστήριο, δεδομένου ότι, σε τέτοια περίπτωση, η παραπομπή θα καθίστατο ένδικο μέσο στη διάθεση των διαδίκων της δίκης·
- λαμβανομένων υπόψη του περιεχομένου των επίμαχων οδηγιών, της ερμηνείας τους από το Δικαστήριο και των ορίων της υπό κρίση υπόθεσης, δεν συντρέχει καμία κρίσιμη αμφιβολία η οποία να καθιστά αναγκαία την υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, καθότι είναι αλυσιτελές το γεγονός ότι δεν υφίσταται πλήρης σύμπτωση των ζητημάτων που ανέκυψαν στην υπό κρίση υπόθεση και των περιπτώσεων που έχουν υποβληθεί στην κρίση του Δικαστηρίου·
- το Δικαστήριο έχει διαμορφώσει πάγια νομολογία σχετικά με τη μεταβίβαση εγκαταστάσεων, η δε οδηγία 2001/23 έχει ενσωματώσει έννοιες που απορρέουν από την εν λόγω νομολογία·
- οι έννοιες αυτές έχουν αποσαφηνιστεί σε τέτοιο βαθμό, όσον αφορά την ενωσιακή και την εθνική νομολογιακή ερμηνεία, ώστε να μην είναι αναγκαία, στην υπό κρίση υπόθεση, η υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο·
- το ζήτημα της συμβατότητας του άρθρου 23, παράγραφος 3, της LCCT με το άρθρο 4 της οδηγίας δεν μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως καθότι το αντικείμενο της παραπομπής πρέπει να εμπίπτει στις αρμοδιότητες του Δικαστηρίου, το δε εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως η οποία έχει ως αντικείμενο την ερμηνεία του εθνικού δικαίου ούτε να ζητήσει από το Δικαστήριο να αποφανθεί σχετικά με τη συμβατότητα διάταξης του εσωτερικού δικαίου με διάταξη του δικαίου της Ένωσης·
- το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να εξετάσει αν συγκεκριμένη διάταξη του δικαίου της Ένωσης έχει ή όχι εφαρμογή, έστω εμμέσως, σε συγκεκριμένη περίπτωση της οποίας έχουν επιληφθεί τα εθνικά δικαστήρια στα διάφορα κράτη μέλη·
- επομένως, δεν συντρέχει λόγος υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

- 44 Όσον αφορά τη νομιμότητα της ομαδικής απόλυσης, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) εκτίμησε, κατ' ουσίαν, τα ακόλουθα:
- οι διαδοχικές πράξεις της ΑΙΑ, της ΤΑΡ και του οργάνου εκκαθάρισης, μετά τη λύση της ΑΙΑ και στο πλαίσιο της εκκαθάρισης της περιουσίας της ΑΙΑ, δεν συνιστούν μεταβίβαση εγκατάστασης για τους σκοπούς του άρθρου 37 της LCT, ερμηνευόμενου υπό το πρίσμα της νομοθεσίας και της νομολογίας της Ένωσης·
 - ως εκ τούτου, η ομαδική απόλυση των αναιρεσειόντων, η οποία οφείλεται κατ' ουσίαν στην οριστική παύση λειτουργίας της επιχείρησης, είναι νόμιμη·
 - η συμβατική θέση της ΑΙΑ στις συμβάσεις εργασίας που είχε συνάψει με τους εργαζομένους της, περιλαμβανομένου του μόνου εργαζομένου που δεν δέχθηκε την αποζημίωση, δεν μεταβιβάστηκε στην ΤΑΡ·
 - ως εκ τούτου, δεδομένου ότι δεν υπήρξε μεταβίβαση εγκατάστασης, δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23, σχετικά με την απαγόρευση των απολύσεων που βασίζονται άμεσα στη μεταβίβαση, ούτε το άρθρο 5, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας, το οποίο απαιτεί επίσης την πραγματοποίηση μεταβίβασης·
 - όσον αφορά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23, κανένα στοιχείο στη δικογραφία δεν καταδεικνύει ότι η απόλυση στηρίχθηκε άμεσα σε μη διαπιστωθείσα πράξη μεταβίβασης, δεδομένου ότι η ομαδική απόλυση βασίστηκε στην παύση λειτουργίας της επιχείρησης, καθόσον επρόκειτο για διαχειριστική απόφαση βασισμένη σε σημαντικό οικονομικό λόγο·
 - σε σχέση με το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23, ακόμη και αν είχε πραγματοποιηθεί μεταβίβαση της επιχείρησης στο πλαίσιο της εκκαθάρισης, η εν λόγω εκκαθάριση καθιστούσε αδύνατη τη μεταβίβαση των συμβάσεων εργασίας στην ΤΑΡ και θα ήταν συμβατή με την απόλυση των εργαζομένων της ΑΙΑ·
 - χωρίς να παραβλέπεται ότι η νόμιμη αιτία της ομαδικής απόλυσης έχει οικονομικό χαρακτήρα και ότι ο δικαστικός έλεγχος πρέπει να λαμβάνει υπόψη την επιχειρηματική ελευθερία και την ελευθερία διαχείρισης της επιχείρησης, οι λόγοι που προβλήθηκαν προς στήριξη της ομαδικής απόλυσης έπρεπε να γίνουν δεκτοί.
- 45 Όσον αφορά τα επιχειρήματα που βασίζονται σε παραβίαση των θεμελιωδών νομικών αρχών που προστατεύονται από το δίκαιο της Ένωσης, ειδικότερα δε της αρχής της εύνοιας υπέρ του εργαζομένου (*favor laboratoris*), και σε κατάχρηση του δικαιώματος ομαδικής απόλυσης, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) έκρινε τα ακόλουθα:
- τα διαπιστωθέντα πραγματικά περιστατικά δεν οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η ΑΙΑ έκανε κατάχρηση του δικαιώματός της απόλυσης, δεδομένου ότι η

επίμαχη απόλυση δικαιολογούνταν από την παύση λειτουργίας της επιχείρησης και είχε ως αιτία τη λύση της ΑΙΑ λόγω των σημαντικών οικονομικών δυσχερειών που αντιμετώπιζε η εν λόγω επιχείρηση·

- ενόψει της παύσης της δραστηριότητας της επιχείρησης, η καταγγελία των συμβάσεων εργασίας των εργαζομένων ήταν απολύτως κατανοητή και νόμιμη·
- δεν μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, ασκώντας το δικαίωμα ομαδικής απόλυσης, η ΑΙΑ είχε επιδιώξει αποκλειστικά και μόνον ή κυρίως να προκαλέσει ζημιά στους αναιρεσείοντες·
- από κανένα στοιχείο δεν προέκυπτε ότι οι αναιρεσίβλητες είχαν υπερβεί τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη, τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος ομαδικής απόλυσης και, κατά μείζονα λόγο, ότι τέτοια υπέρβαση θα ήταν κατάφωρη, ώστε η άσκηση του δικαιώματος να μπορεί να θεωρηθεί ως παράνομη·
- όσον αφορά την ενέργεια της ΤΑΡ να προτείνει τη λύση της ΑΙΑ και να αναλάβει, κατά τη διαδικασία εκκαθάρισης, ορισμένα ανεξάρτητα αγαθά τα οποία διέθεσε για τη [δική της] δραστηριότητα, δεν προσδιορίστηκε κανένα στοιχείο που να καταδεικνύει ότι η ΤΑΡ προέβαλε το γεγονός ότι είναι νομικό πρόσωπο διακριτό από την ΑΙΑ για την επίτευξη μη επιτρεπόμενων από τον νόμο σκοπών·
- η πρόταση της ΤΑΡ περί λύσης της ΑΙΑ ήταν δικαιολογημένη, η δε ΤΑΡ δεν είχε αναλάβει οποιαδήποτε εργασιακή δέσμευση έναντι των εργαζομένων που είχε προσλάβει η ΑΙΑ και, επομένως, δεν μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ΤΑΡ επεδίωκε να αποφύγει τέτοιες ανύπαρκτες δεσμεύσεις. Όσον αφορά, ειδικότερα, τους κύκλους σειρές μαθημάτων εκπαίδευσης σε αεροσκάφη BOEING 737, δεν προέκυψε από τα πραγματικά περιστατικά ότι ξεκίνησαν μετά τη λύση της ΑΙΑ:
- δεν αποδείχθηκε ότι η λύση της ΑΙΑ και η ομαδική απόλυση υποκινήθηκαν από την ΤΑΡ, στο πλαίσιο σύμπραξης με την ΑΙΑ, με σκοπό την εκμετάλλευση των μη τακτικών αεροπορικών μεταφορών υπό τους ίδιους όρους οι οποίοι ίσχυαν κατά τον χρόνο ίδρυσης της ΑΙΑ μειώνοντας το κόστος των εν λόγω αεροπορικών μεταφορών·
- κανένα στοιχείο στα πραγματικά περιστατικά δεν μπορούσε να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η ΤΑΡ είχε παραβεί τους κανόνες της καλής πίστης, καθότι δεν μπορούσε να υποστηριχθεί ότι είχε αξιοποιήσει τις χωριστές νομικές προσωπικότητες για να πραγματοποιήσει απολύσεις οι οποίες δεν θα επιτρέπονταν άλλως από τον νόμο·
- κατάχρηση της νομικής προσωπικότητας εταιρίας στοιχειοθετείται μόνον όταν η εν λόγω νομική προσωπικότητα χρησιμοποιείται παρανόμως ή καταχρηστικώς για την πρόκληση ζημίας σε τρίτους ή σε περιπτώσεις στις οποίες η άσκηση του δικαιώματος παράγει αποτέλεσμα το οποίο αποκλίνει

κατάφωρα από τον σκοπό για τον οποίο το δικαίωμα αναγνωρίστηκε από τον νόμο. Κανένα τέτοιο στοιχείο δεν προέκυψε από τα πραγματικά περιστατικά που εξακριβώθηκαν στο πλαίσιο της επίδικης αγωγής·

- λαμβανομένης υπόψη του νόμιμου χαρακτήρα της ομαδικής απόλυσης, δεν εξετάστηκαν τα ζητήματα της λυσιτέλειας της αποδοχής, ή μη, των αποζημιώσεων που καταβλήθηκαν στους αναιρεσειόντες, της συνταγματικότητας της διάταξης που συνέδεε τη λήψη της αποζημίωσης από την αποδοχή της απόλυσης, του αν οι αναιρεσειόντες μπορούσαν να επικαλεστούν το ακυρώσιμο της δήλωσης αποδοχής και του αν υπήρχε οποιαδήποτε πλάνη στους λόγους ή στο αντικείμενο της δικαιοπραξίας που είχε οδηγήσει τους εργαζομένους να αποφασίσουν να αποδεχθούν την αντίστοιχη αποζημίωση, ούτε επίσης τα ζητήματα που άπτονταν του ποσοτικού προσδιορισμού των μισθών κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, οι οποίοι θα καταβάλλονταν εάν η απόλυση ήταν παράνομη·
- ως εκ τούτου, δεν συνέτρεχε λόγος απόφασης επί των λοιπών ζητημάτων που τέθηκαν με τις αιτήσεις αναιρέσεως.

46 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, με την απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 2009, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) απέρριψε τις αιτήσεις αναιρέσεως και απάλλαξε τις αναιρεσίβλητες από την ικανοποίηση των σχετικών αιτημάτων των αναιρεσειόντων.

Διαδικασία της κύριας δίκης (2013-2024)

- 47 Οι αναιρεσειόντες στην υπό κρίση υπόθεση άσκησαν αγωγή στο πλαίσιο τακτικής διαδικασίας κατά του Estado Português (Πορτογαλικού Δημοσίου) ενώπιον του Varas Cíveis de Lisboa (πρωτοδικείου Λισσαβώνας, Πορτογαλία), υποστηρίζοντας, κατ' ουσίαν, ότι η απόφαση που εξέδωσε το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο), στις 25 Φεβρουαρίου 2009, στο πλαίσιο διαδικασίας με αίτημα την ακύρωση της ομαδικής απόφασής τους στερούνταν κατάφωρα νομιμότητας λόγω πεπλανημένης ερμηνείας της έννοιας της «μεταβίβασης εγκατάστασης» κατά την οδηγία 2001/23 και λόγω παράβασης της υποχρέωσης υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.
- 48 Με την ως άνω αγωγή, οι αναιρεσειόντες ζήτησαν να διαταχθεί το Estado Português (Πορτογαλικό Δημόσιο) i) να αποκαταστήσει την περιουσιακή ζημία τους που αντιστοιχεί στο σύνολο των αποδοχών που δεν έλαβαν από την ημερομηνία της ομαδικής απόλυσης έως την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου) (25 Φεβρουαρίου 2009), των αποδοχών που θα καταβάλλονταν έως την προβλεπόμενη ημερομηνία της συνταξιοδότησης καθενός εξ αυτών και της ζημίας που αντιστοιχεί στη μείωση του ύψους των συντάξεων· ii) να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη τους· iii) να αποκαταστήσει τη ζημία που αντιστοιχεί στους μισθούς κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας έως την ημερομηνία επαναπρόσληψής τους, και iv) επικουρικώς, να αποκαταστήσει τη ζημία που υπέστησαν λόγω απώλειας ευκαιρίας.

- 49 Την 31η Δεκεμβρίου 2013 το Varas Cíveis de Lisboa (πρωτοδικείο Λισσαβώνας) υπέβαλε στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως με την οποία ζήτησε να αποσαφηνιστεί, κατ' ουσίαν, αν είχε πραγματοποιηθεί μεταβίβαση εγκατάστασης κατά την έννοια της οδηγίας 2001/23 και αν το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) όφειλε να υποβάλει την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.
- 50 Στις 9 Σεπτεμβρίου 2015 το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε απόφαση στην υπόθεση Ferreira da Silva e Brito κ.λπ. (C-160/14, EU:C:2015:565) και αποφάνθηκε, ειδικότερα, ότι i) το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23 έχει την έννοια ότι ο όρος «μεταβίβαση εγκατάστασης» καλύπτει περίπτωση όπως η εξετασθείσα στη συγκεκριμένη υπόθεση και ότι ii) το άρθρο 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εθνικού δικαίου οφείλει να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία της έννοιας της «μεταβίβασης εγκατάστασης», υπό περιστάσεις που χαρακτηρίζονται τόσο από την ύπαρξη αντιφατικών αποφάσεων κατώτερων ιεραρχικώς δικαστηρίων όσον αφορά τη συγκεκριμένη έννοια όσο και από τα επαναλαμβανόμενα ερμηνευτικά προβλήματα που δημιουργεί η εν λόγω έννοια στα διάφορα κράτη μέλη.
- 51 Το Varas Cíveis de Lisboa (πρωτοδικείο Λισσαβώνας) απέρριψε την αγωγή.
- 52 Ορισμένοι αναιρεσιόντες άσκησαν έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης ενώπιον του Tribunal da Relação de Lisboa (εφετείου Λισσαβώνας), το οποίο, με απόφαση της 16ης Μαρτίου 2023, απέρριψε την έφεση στο σύνολό της και επικύρωσε την απόφαση του Varas Cíveis de Lisboa (πρωτοδικείου Λισσαβώνας) (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση).
- 53 Ορισμένοι αναιρεσιόντες άσκησαν αναίρεση κατά της εν λόγω απόφασης ενώπιον του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου), όπου η υπόθεση εκκρεμεί επί του παρόντος.

Συνοπτική έκθεση του σκεπτικού της αποφάσεως περί παραπομπής

- 54 Το κρίσιμο ζήτημα που τίθεται με την υπό κρίση υπόθεση αφορά την εξακρίβωση της εξωσυμβατικής αστικής ευθύνης του Estado Português (Πορτογαλικού Δημοσίου) για πράξεις που τέλεσε κατά την άσκηση της δικαιοδοτικής δραστηριότητάς του παραβιάζοντας το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συγκεκριμένα, μέσω της απόφασης του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου) της 25ης Φεβρουαρίου 2009, όσον αφορά δύο ουσιώδη ζητήματα:
- α) την πεπλανημένη ερμηνεία της έννοιας της «μεταβίβασης εγκατάστασης» υπό το πρίσμα της οδηγίας 2001/23, λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών στοιχείων που το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) είχε στη διάθεσή του·

- β) την υποχρέωση του εν λόγω δικαστηρίου να υποβάλλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής απόφασης, όπως ζήτησαν ορισμένοι αναιρεσείοντες, λόγω της ύπαρξης αντιφατικών αποφάσεων δικαστηρίων επί του ίδιου ζητήματος και του γεγονότος ότι το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) είναι το εθνικό δικαστήριο τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας.
- 55 Εν αντιθέσει προς το καθεστώς που θεσπίστηκε με το άρθρο 340 ΣΛΕΕ, το οποίο προβλέπει την εξωσυμβατική ευθύνη των θεσμικών και άλλων οργάνων και οργανισμών της Ένωσης, η ευθύνη των κρατών μελών λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης δεν προβλέπεται ρητώς στις Συνθήκες.
- 56 Εντούτοις, το Δικαστήριο έχει επιβεβαιώσει επανειλημμένως την ύπαρξη τέτοιας ευθύνης από την απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 1991, Francovich κ.λπ. (C-6/90 και C-9/90, EU:C:1991:428).
- 57 Με την εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο διατύπωσε την αρχή ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να αποκαθιστούν τις ζημίες που προκαλούνται στους ιδιώτες από τις παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης που τους καταλογίζονται και προσδιόρισε συγχρόνως τις αναγκαίες προϋποθέσεις για τη στοιχειοθέτηση της εν λόγω ευθύνης.
- 58 Η ανωτέρω νομολογία του Δικαστηρίου επιβεβαιώθηκε με άλλες μεταγενέστερες αποφάσεις, το δε Δικαστήριο έχει αποφανθεί επίσης ότι η προμνησθείσα αρχή ισχύει ανεξαρτήτως του οργάνου ή της οντότητας του κράτους μέλους στην πράξη ή στην παράλειψη του οποίου οφείλεται η παραβίαση του δικαίου της Ένωσης.
- 59 Με την απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513), το Δικαστήριο επέκτεινε, ρητώς, την ευθύνη των κρατών μελών στις παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης που απορρέουν από πράξεις της δικαστικής εξουσίας όταν αποφάινεται σε τελευταίο βαθμό, όπως συμβαίνει στην υπό κρίση υπόθεση. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε επανειλημμένως την εν λόγω νομολογία.
- 60 Στο πλαίσιο της διαδικασίας της κύριας δίκης, υποστηρίχθηκε, τόσο σε πρώτο όσο και σε δεύτερο βαθμό, ότι δεν συνέτρεχε λόγος υποβολής νέων προδικαστικών ερωτημάτων, καθότι η διατύπωση των ερωτημάτων που πρότειναν οι αναιρεσείοντες εξυπονοούσε ότι το Δικαστήριο θα επέλυε την υπό κρίση διαφορά, μολονότι τούτο είναι αρμοδιότητα των δικαστηρίων των κρατών μελών.
- 61 Εντούτοις, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Köbler έπρεπε να εξακριβωθεί αν απέκειτο στο Δικαστήριο να διαπιστώσει αν, στη διαφορά της κύριας δίκης στην υπόθεση εκείνη, στοιχειοθετούνταν ευθύνη του κράτους μέλους, λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης ως αποτέλεσμα απόφασης εθνικού δικαστηρίου, ή αν η λόγω εκτίμηση απέκειτο αποκλειστικά και μόνον στα εθνικά δικαστήρια.

- 62 Απαντώντας στο σχετικό προδικαστικό ερώτημα, το Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι η εφαρμογή των προϋποθέσεων βάσει των οποίων στοιχειοθετείται η ευθύνη των κρατών μελών για ζημίες που προκαλούνται σε ιδιώτες από παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης απόκειται, κατ' αρχήν, στα εθνικά δικαστήρια, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές που έχει παράσχει το Δικαστήριο προς τούτο.
- 63 Εντούτοις, εν συνεχεία, το Δικαστήριο επισήμανε ότι είχε στη διάθεση του όλα τα στοιχεία προκειμένου να κρίνει αν συντρέχουν οι αναγκαίες προϋποθέσεις για τη στοιχειοθέτηση ευθύνης του κράτους μέλους. Επιπλέον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι απέκειτο στο ίδιο να εξακριβώσει αν η επίμαχη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης είχε τον κατάφωρο χαρακτήρα που απαιτείται ώστε να μπορεί να στοιχειοθετηθεί, δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, η ευθύνη κράτους μέλους λόγω απόφασης ενός εκ των δικαστηρίων του που αποφαίνεται σε τελευταίο βαθμό.
- 64 Πιο πρόσφατα, η ίδια κρίση διατυπώθηκε με την απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Τομάσονά (C-168/15, EU:C:2016:602), στην οποία ένα από τα προδικαστικά ερωτήματα αφορούσε την εξακρίβωση του αν η ενέργεια δικαστηρίου συγκεκριμένου κράτους μέλους, όπως είχε εκτεθεί από την ενάγουσα, συνιστούσε κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης.
- 65 Απαντώντας στο προδικαστικό ερώτημα, το Δικαστήριο εξέτασε τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης και συμπέρανε ότι, μολονότι το εθνικό δικαστήριο είχε στη διάθεσή του όλα τα αναγκαία πραγματικά και νομικά στοιχεία για να εξακριβώσει αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα της επίμαχης στη συγκεκριμένη υπόθεση οδηγίας, δεν συνέτρεχε κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης.
- 66 Το Δικαστήριο δεν διατύπωσε μόνον τα κριτήρια από τα οποία εξαρτάται η διαπίστωση κατάφωρης παραβίασης του δικαίου της Ένωσης, αλλά εκτίμησε επίσης αν τα εν λόγω κριτήρια πληρούνταν σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση και έλεγξε τις ενέργειες των εθνικών δικαστηρίων, κατέληξε δε στο συμπέρασμα, στις δύο προμνησθείσες υποθέσεις, ότι δεν συνέτρεχε κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης.
- 67 Από τα ανωτέρω δεν προκύπτει ότι το Δικαστήριο υποκατέστησε με την κρίση του την κρίση του εθνικού δικαστηρίου κατά την επίλυση των συγκεκριμένων διαφορών. Το Δικαστήριο έχει δώσει έμφαση στις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, ειδικότερα με την απόφαση Τομάσονά, και έχει συμπεράνει ότι οι κανόνες περί αποκατάστασης ζημίας προκληθείσας λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης, όπως οι σχετικοί με τον υπολογισμό του ύψους της ζημίας αυτής ή τη σχέση μεταξύ αγωγής με αίτημα την αποζημίωση αυτή και των λοιπών ενδεχομένως διαθέσιμων ενδίκων βοηθημάτων, καθορίζονται βάσει του εθνικού δικαίου κάθε κράτους μέλους, τηρουμένων των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

- 68 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, δεδομένου ότι η ευθύνη των κρατών μελών λόγω των πράξεων και των παραλείψεων των οργάνων τους που παραβιάζουν το δίκαιο της Ένωσης, περιλαμβανομένων των δικαστηρίων που αποφαινόμενοι σε τελευταίο βαθμό, βασίζεται στο δίκαιο της Ένωσης που καθορίζει τις προϋποθέσεις για τη στοιχειοθέτηση της εν λόγω ευθύνης –μολονότι σε σχέση με το εθνικό δίκαιο κάθε κράτους μέλους και τηρουμένων των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, όπως προεκτέθηκε–, ευλόγως το Δικαστήριο ενοποιεί, σε ολόκληρη την Ένωση, τη νομολογία σχετικά με την εκτίμηση των εν λόγω προϋποθέσεων για τη στοιχειοθέτηση της ευθύνης των κρατών μελών.
- 69 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι επιφυλάσσει την εν λόγω αρμοδιότητα υπέρ του ιδίου και δεν καθορίζει μόνον τα κριτήρια για τη διαπίστωση της ύπαρξης «κατάφωρης παραβίασης» του δικαίου της Ένωσης, αλλά εφαρμόζει επίσης τα εν λόγω κριτήρια στις συγκεκριμένες υποθέσεις που εκκρεμούν ενώπιον των αιτούντων εθνικών δικαστηρίων.
- 70 Εξάλλου, στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση επισημαίνεται ότι, με την απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2015, *Ferreira da Silva e Brito κ.λπ.*, C-160/14, EU:C:2015:565, που εκδόθηκε επί των προδικαστικών ερωτημάτων που υποβλήθηκαν στην υπόθεση εκείνη, το Δικαστήριο εκτίμησε την έννοια της «μεταβίβασης εγκατάστασης» υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου το 2015, μολονότι το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) είχε αποφανθεί επί του εν λόγω ζητήματος το 2009. Επιπλέον, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση επισημαίνεται ότι με την απόφασή του το Δικαστήριο υπέπεσε σε ορισμένες περιπτώσεις σε «μη αμελητέα πρόδηλη πλάνη».
- 71 Κατά την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, οι συγκεκριμένες περιπτώσεις πλάνης ανάγονται στην έκθεση των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς, όπου επισημαίνεται ότι «η TAP προσέλαβε ορισμένους από τους πρώην εργαζομένους της AIA», ενώ, κατά την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, «η TAP δεν προσέλαβε κανέναν εργαζόμενο της AIA. Όπως προεκτέθηκε, δύο (μόνον) εργαζόμενες οι οποίες είχαν αποσπασθεί στην AIA (της οποίας η TAP ήταν πλειοψηφών μέτοχος) επέστρεψαν στην TAP, μολονότι επρόκειτο περί εργαζομένων της TAP που άσκησαν καθήκοντα στην εν λόγω επιχείρηση μετά τη λύση της AIA».
- 72 Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση επισημαίνεται επίσης ότι το Δικαστήριο έκρινε με την απόφασή του ότι το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) είχε εκτιμήσει ότι «η AIA διέθετε εγκατάσταση συνδεδεμένη με συγκεκριμένο αγαθό, εν προκειμένω άδεια, η οποία δεν ήταν μεταβιβάσιμη, γεγονός που καθιστούσε αδύνατη τη μεταβίβαση εγκαταστάσεως, στον βαθμό που μόνο τα μεμονωμένα περιουσιακά στοιχεία, και όχι η εγκατάσταση αυτή καθαυτή, μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο της πώλησεως», μολονότι τούτο «δεν είναι αληθές, δεδομένου ότι η εκτεθείσα συλλογιστική είχε διατυπωθεί παλαιότερα με την απόφαση του Tribunal da Relação (εφετείου), στην οποία παρέπεμψε το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) και την οποία

δεν επικύρωσε καν στο συγκεκριμένο μέρος. Συγκεκριμένα, επισημάνθηκε η διαφωνία με την “έμφαση που δόθηκε στο γεγονός ότι η ΑΙΑ διέθετε εγκατάσταση συνδεδεμένη με μη μεταβιβάσιμη άδεια [...], στο μέτρο που, δεδομένου ότι η ΤΑΡ μπορούσε να δραστηριοποιείται τόσο στον τομέα των ‘τακτικών’ όσο και στον τομέα των ‘μη τακτικών’ πτήσεων [...], ο σύνδεσμος της εγκατάστασης μη τακτικών αεροπορικών μεταφορών με άδεια δεν εμπόδιζε την ΤΑΡ να εκμεταλλευτεί τη συγκεκριμένη εγκατάσταση”».

- 73 Κατά την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, επιπλέον των ανωτέρω περιπτώσεων πλάνης, «παρατηρείται ότι η εξετασθείσα αλληλουχία των πραγματικών περιστατικών δεν περιλαμβάνει / λαμβάνει υπόψη το σύνολο του κρίσιμου πραγματικού πλαισίου, όπως προκύπτει, ενδεικτικώς, από το ίδιο το πλαίσιο εντός του οποίου έπαυσε η απόσπαση των δύο προμνησθεισών εργαζομένων, από τη θέση της ΤΑΡ ως πιστωτή της ΑΙΑ, από το γεγονός ότι η παράδοση του προμνησθέντος “ελαφρού εξοπλισμού” ήταν αποτέλεσμα της εκτέλεσης των πράξεων εκκαθάρισης (λαμβανομένης υπόψη της θέσης της ΤΑΡ ως πιστωτή), από τον αποχρώντα λόγο για τον οποίο η ΤΑΡ ανέλαβε τις συμβάσεις μίσθωσης των αεροσκαφών, τα οποία παραδόθηκαν στον εκμισθωτή στη λήξη των συμβάσεων μίσθωσης, και από τον επίσης αποχρώντα λόγο για τον οποίο η ΤΑΡ ανέλαβε την πραγματοποίηση των ναυλωμένων πτήσεων που είχαν συμφωνηθεί με τα γραφεία ταξιδιών για τη θερινή περίοδο 1993, λαμβανομένων υπόψη των χρηματικών κυρώσεων που, όπως είναι φυσικό, συνεπαγόταν η αθέτηση των σχετικών συμβάσεων, οι οποίες επιδείνωναν στην πράξη τη θέση της ΤΑΡ ως πιστωτή της ΑΙΑ».
- 74 Το Tribunal da Relação (εφετείο) συμπεραίνει ότι, «λαμβανομένων υπόψη των περιπτώσεων πλάνης που ενέχει η απόφαση του Δικαστηρίου, καθώς και των πραγματικών παραλείψεων που επισημάνθηκαν, οι οποίες είναι κρίσιμης σημασίας, η εν λόγω απόφαση του Δικαστηρίου πρέπει να αποτιμηθεί και να εξεταστεί με σαφές κριτικό πνεύμα κατά την αξιολόγηση των πλημμελειών που εντοπίστηκαν».
- 75 Εάν το σκεπτικό της απόφασης του Δικαστηρίου ενέχει πλάνη –λόγω πλημμελούς εκτίμησης των πραγματικών περιστατικών της δικογραφίας ή μη διαβίβασης στο Δικαστήριο όλων των κρίσιμων πραγματικών στοιχείων–, πρέπει, κατά τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, να υποβληθούν νέα προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο και, όχι όπως εκτιμάται με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, να εξεταστεί με κριτικό πνεύμα η απόφαση του Δικαστηρίου.
- 76 Η υποβολή νέων προδικαστικών ερωτημάτων στο Δικαστήριο παραμένει υποχρεωτική όταν εξακολουθεί να είναι αναγκαία, στο πλαίσιο της διαδικασίας, η υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, δεδομένου ότι η υποβολή διαδοχικών αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως στο πλαίσιο της ίδιας εθνικής διαδικασίας προβλέπεται και δεν είναι ασυνήθιστη.
- 77 Επιπλέον, μολοντί η απάντηση του Δικαστηρίου παραπέμπει σε χρόνο που δεν έχει σημασία για την επίλυση της συγκεκριμένης διαφοράς, η λύση δεν πρέπει να

είναι απλώς και μόνον η μη εφαρμογή της εν λόγω δεσμευτικής απόφασης, αλλά πρέπει να είναι η εκ νέου υποβολή αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, διευκρινίζοντας ότι, για την ορθή επίλυση της διαφοράς, είναι αναγκαίο να αποσαφηνιστεί αν η απάντηση που δόθηκε με την απόφαση που εκδόθηκε στην προμνησθείσα υπόθεση έχει επίσης εφαρμογή κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης του εθνικού δικαστηρίου που εικάζεται ότι παραβίασε το δίκαιο της Ένωσης.

- 78 Ως εκ τούτου, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι, απαντώντας στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που υποβλήθηκε σε σχέση με την ίδια υπόθεση, το Δικαστήριο αποφάνθηκε σχετικά με το αν η πραγματική κατάσταση στην υπό κρίση υπόθεση μπορούσε να εμπίπτει στην έννοια της «μεταβίβασης εγκατάστασης» κατά την οδηγία 2001/23. Εντούτοις, το Δικαστήριο εξέτασε το εν λόγω ζήτημα χωρίς να παραπέμψει στον χρόνο έκδοσης της επίμαχης απόφασης του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου) στην υπό κρίση υπόθεση, ήτοι στις 25 Φεβρουαρίου 2009, μολονότι θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη η υφιστάμενη κατά τη συγκεκριμένη ημερομηνία νομολογία του Δικαστηρίου.
- 79 Ομοίως, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) είχε παραβεί το άρθρο 267 ΣΛΕΕ αρνούμενο, με την απόφαση του 2009, να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με την ερμηνεία της επίμαχης οδηγίας προκειμένου να εξακριβωθεί αν τα πραγματικά περιστατικά που διαπιστώθηκαν στο πλαίσιο της αγωγής μπορούσαν να εμπίπτουν στην έννοια της «μεταβίβασης εγκατάστασης» που προβλέπεται στην προμνησθείσα οδηγία.
- 80 Εντούτοις, το Δικαστήριο δεν αποφάνθηκε, καθότι δεν ερωτήθηκε, σχετικά με το αν η συγκεκριμένη παράβαση ήταν κατάφωρη ώστε να στοιχειοθετείται η ευθύνη του Estado Português (Πορτογαλικού Δημοσίου).
- 81 Λαμβανομένων υπόψη των αμφιβολιών που ανακύπτουν, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) εκτιμά δικαιολογημένη την υποβολή νέας αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, λόγω της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης και της αναγκαιότητας διασφάλισης της ομοιόμορφης ερμηνείας και εφαρμογής των Συνθηκών.
- 82 Αφενός, όσον αφορά την υπεροχή του δικαίου της Ένωσης επί του εσωτερικού δικαίου όσον αφορά την ευθύνη του Δημοσίου λόγω παραβιάσεων του δικαίου της Ένωσης, αντικείμενο της εν λόγω ευθύνης είναι να διασφαλίζεται η πλήρης αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης και, συγκεκριμένα, η αποτελεσματική δικαστική προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων που τόσο η οδηγία 77/187 όσο και η οδηγία 2001/23 επιδιώκουν να διασφαλίσουν.
- 83 Αφετέρου, όσον αφορά την αναγκαιότητα διασφάλισης της ομοιόμορφης ερμηνείας και εφαρμογής των Συνθηκών στον τομέα της ευθύνης των κρατών μελών λόγω παραβίασης του δικαίου της Ένωσης, ειδικότερα, από εθνικά δικαστήρια τα οποία αποφαινόμενα σε τελευταίο βαθμό, δεν εντοπίστηκε καμία

απόφαση του Δικαστηρίου, πέραν της εκδοθείσας στην υπό κρίση υπόθεση, με την οποία να εξετάστηκε το συγκεκριμένο ζήτημα στο πλαίσιο αγωγής με αντικείμενο την έννοια της «μεταβίβασης εγκατάστασης» κατά την οδηγία 2001/23.

- 84 Στο πλαίσιο της παρούσας αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, πρέπει επίσης να υποβληθεί στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με το αν, στην υπό κρίση υπόθεση, υπήρξε κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης με την απόφαση του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου) της 25ης Φεβρουαρίου 2009, είτε λόγω πεπλανημένης ερμηνείας της έννοιας της «μεταβίβασης εγκατάστασης» υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης είτε λόγω παράβασης της υποχρέωσης υποβολής αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.
- 85 Όπως προκύπτει από την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, πρέπει να πληρούνται τρεις προϋποθέσεις προκειμένου να στοιχειοθετείται η ευθύνη των κρατών μελών για την αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε σε ιδιώτες λόγω παραβιάσεων του δικαίου της Ένωσης που τους καταλογίζονται, ήτοι i) ο παραβιασθείς κανόνας δικαίου της Ένωσης να αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες· ii) η παράβαση του κανόνα να είναι κατάφωρη και iii) να υφίσταται άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της εν λόγω παράβασης και της ζημίας που υπέστησαν οι ιδιώτες.
- 86 Στην υπό κρίση υπόθεση, δεδομένου ότι δεν χωρεί αμφιβολία ότι οι οδηγίες 77/187 και 2001/23 απονέμουν στους εργαζομένους ένα δικαίωμα, το οποίο μπορούν να επικαλεστούν άμεσα και το οποίο συνίσταται στην εφαρμογή της έννοιας του δικαίου της Ένωσης περί «μεταβίβασης εγκατάστασης», εάν το Δικαστήριο συμπεράνει ότι υπήρξε κατάφωρη παραβίαση από το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) κατά τα προεκτεθέντα, το ενδεχόμενο δικαίωμα αποκατάστασης της ζημίας θα εξαρτάται αποκλειστικά και μόνον από τη διαπίστωση της ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της εν λόγω παράβασης και της προκληθείσας ζημίας.
- 87 Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Tribunal da Relação (εφετείο) δεν διαπίστωσε τέτοια αιτιώδη συνάφεια καθόσον έκρινε ότι δεν υπήρξε κρίσιμη δικαστική πλάνη κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου. Επομένως, συμπέρανε ότι το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) είχε ενεργήσει σύννομα κατά την έκδοση της απόφασης της 25ης Φεβρουαρίου 2009.
- 88 Σε περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει ότι, κατά την ημερομηνία έκδοσης της επίμαχης στην υπό κρίση υπόθεση απόφασης του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου), ήτοι στις 25 Φεβρουαρίου 2009, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) έπρεπε να συμπεράνει ότι τα διαπιστωθέντα πραγματικά περιστατικά συνιστούσαν μεταβίβαση εγκατάστασης υπό το πρίσμα των προμνησθεισών οδηγιών και ότι, με τη συμπεριφορά του, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) διέπραξε κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης, θα πρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η ομαδική

απόλυση των αναιρεσιόντων έπρεπε να κριθεί παράνομη. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι οι αναιρεσιόντες έχουν τα ίδια δικαιώματα αποζημίωσης για τη ζημία που υπέστησαν.

- 89 Εντούτοις, κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών ίσχυε στην πορτογαλική έννομη τάξη το άρθρο 23, παράγραφος 2, της LCCT, το οποίο προέβλεπε ότι η λήψη της αποζημίωσης από τον εργαζόμενο συνεπαγόταν την αποδοχή της απόλυσης.
- 90 Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου) της 25ης Φεβρουαρίου 2009 αποδείχθηκε ότι οι αναιρεσιόντες εργαζόμενοι είχαν αποδεχθεί την αποζημίωση που τους χορηγήθηκε συνεπεία της ομαδικής απόλυσης καθότι ήταν πεπεισμένοι ότι η λύση της ΑΙΑ ήταν αναπόφευκτη.
- 91 Αποδείχθηκε επίσης ότι, κατά τον χρόνο εκείνον, οι αναιρεσιόντες εργαζόμενοι δεν γνώριζαν ότι, μετά την καταγγελία των συμβάσεών τους, η TAP θα πραγματοποιούσε μέρος τουλάχιστον των ναυλωμένων πτήσεων που έως τότε πραγματοποιούσε η ΑΙΑ ούτε ότι μέρος του εξοπλισμού της ΑΙΑ, περιλαμβανομένων των αεροσκαφών, επρόκειτο να παραδοθεί στην TAP.
- 92 Με την προμνησθείσα απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 2009, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) δεν εφάρμοσε το άρθρο 23, παράγραφος 2, της LCCT, καθότι έκρινε έγκυρη την ομαδική απόλυση και, επομένως, απέρριψε την αίτηση αναιρέσεως καθ' ο μέρος αφορούσε το συγκεκριμένο ζήτημα.
- 93 Εντούτοις, στην ίδια διαδικασία, ήτοι στη διαδικασία με αίτημα την ακύρωση της ομαδικής απόλυσης, το Tribunal da Relação de Lisboa (εφετείο Λισσαβώνας) έκρινε απολύτως νόμιμο το προμνησθέν άρθρο, δεδομένου ότι με τη λήψη της αποζημίωσης όλοι οι αναιρεσιόντες, πλην ενός, δήλωσαν τη βούλησή τους να αποδεχθούν την απόλυση με αποτέλεσμα να μην έχουν το δικαίωμα να προσβάλουν την ομαδική απόλυση.
- 94 Στην υπό κρίση αγωγή, προκειμένου να εξακριβωθεί η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της εικαζόμενης παραβίασης του δικαίου της Ένωσης και της ζημίας που υπέστησαν οι εργαζόμενοι, πρέπει να αξιολογηθούν η ερμηνεία και η εφαρμογή του κανόνα που προβλέπεται στο άρθρο 23, παράγραφος 3, της LCCT και να εξεταστεί η συμβατότητά του με το ισχύον κατά τον χρόνο εκείνον δίκαιο της Ένωσης, ήτοι την οδηγία 77/187.
- 95 Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι, στην περίπτωση που εξετάστηκε με την απόφαση του Supremo Tribunal de Justiça (Ανωτάτου Δικαστηρίου) της 25ης Φεβρουαρίου 2009, υπήρξε όντως μεταβίβαση εγκατάστασης, η εφαρμογή του άρθρου 23, παράγραφος 3, της LCCT θα εμπόδιζε τη μεταβίβαση στην TAP των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων της ΑΙΑ που απέρρεαν από τις υφιστάμενες κατά τον χρόνο της μεταβίβασης συμβάσεις εργασίας, δεδομένου ότι οι

εργαζόμενοι αποδέχθηκαν την αποζημίωση λόγω καταγγελίας των συμβάσεών τους στο πλαίσιο της ομαδικής απόλυσης που πραγματοποίησε η ΑΙΑ.

- 96 Επομένως, το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) εκτιμά ότι, προκειμένου να εξακριβώσει την ύπαρξη της εν λόγω αιτιώδους συνάφειας, δικαιολογείται επίσης η υποβολή προδικαστικού ερωτήματος επί του συγκεκριμένου ζητήματος.

Τα προδικαστικά ερωτήματα

«1. Λαμβανομένων υπόψη των διαπιστωθέντων πραγματικών περιστατικών που προεκτέθηκαν και της υφιστάμενης στις 25 Φεβρουαρίου 2009 νομολογίας του Δικαστηρίου, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, κατά τη συγκεκριμένη ημερομηνία, η οδηγία 77/187/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Φεβρουαρίου 1977, και η οδηγία 2001/23/ΕΚ του Συμβουλίου, της 12ης Μαρτίου 2001, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών, σχετικά με τη διατήρηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων σε περίπτωση μεταβιβάσεων επιχειρήσεων, εγκαταστάσεων ή τμημάτων εγκαταστάσεων ή επιχειρήσεων, ιδίως δε το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23/ΕΚ του Συμβουλίου, με το οποίο αποσαφηνίστηκε η έννοια της “μεταβίβασης”, έπρεπε να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι ο όρος “μεταβίβαση εγκατάστασης” κάλυπτε κατάσταση στην οποία επιχείρηση που δραστηριοποιείται στην αγορά ναυλωμένων πτήσεων λύθηκε με απόφαση του πλειοψηφούντος μετόχου της, ο οποίος ήταν επίσης επιχείρηση δραστηριοποιούμενη στον τομέα της αεροπλοΐας, και στην οποία, στο πλαίσιο της εκκαθάρισης, η επιχείρηση πλειοψηφών μέτοχος προέβη στις πράξεις που εκτίθεται λεπτομερέστερα στα διαπιστωθέντα πραγματικά περιστατικά που προεκτέθηκαν;

2. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα και λαμβανομένων επίσης υπόψη των διαπιστωθέντων πραγματικών περιστατικών που προεκτέθηκαν και της υφιστάμενης στις 25 Φεβρουαρίου 2009 νομολογίας του Δικαστηρίου, συνιστά κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης η κρίση που περιέχεται στην απόφαση που εξέδωσε κατά την ως άνω ημερομηνία το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο, Πορτογαλία) το οποίο, αποφαινόμενο σε τελευταίο βαθμό και υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστατικών που είχε στη διάθεσή του, εκτίμησε ότι οι προμνησθείσες οδηγίες, ιδίως δε το άρθρο 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23/ΕΚ του Συμβουλίου, της 12ης Μαρτίου 2001, έπρεπε να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι ο όρος “μεταβίβαση εγκατάστασης” δεν κάλυπτε την κατάσταση που εκτέθηκε στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα;

3. Λαμβανομένων υπόψη των διαπιστωθέντων πραγματικών περιστατικών που προεκτέθηκαν και της υφιστάμενης στις 25 Φεβρουαρίου 2009 νομολογίας του Δικαστηρίου, συνιστά κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης η κρίση που περιέχεται στην απόφαση που εξέδωσε κατά την ως άνω ημερομηνία το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο) το οποίο, αποφαινόμενο σε

τελευταίο βαθμό και υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστατικών που είχε στη διάθεσή του, εκτίμησε ότι το άρθρο 234 ΣΕΚ (νυν άρθρο 267 ΣΛΕΕ) έπρεπε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι το Supremo Tribunal de Justiça (Ανώτατο Δικαστήριο), λαμβανομένων υπόψη των πραγματικών περιστατικών που εκτέθηκαν στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα και της περίπτωσης ότι τα ιεραρχικώς κατώτερα εθνικά δικαστήρια που είχαν επιληφθεί της υπόθεσης είχαν εκδώσει αντιφατικές αποφάσεις, δεν υποχρεούνταν να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ορθή ερμηνεία του όρου “μεταβίβαση εγκατάστασης” για τον σκοπό του άρθρου 1, παράγραφος 1, της οδηγίας 2001/23/ΕΚ;

4. Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα και σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο τρίτο ή/και στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, με αποτέλεσμα να συνάγεται το συμπέρασμα ότι συντρέχει κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης –σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην υπό κρίση υπόθεση, στην οποία αποδείχθηκε ότι οι εργαζόμενοι δέχθηκαν να λάβουν την αποζημίωση λόγω ομαδικής απόλυσης πεπεισμένοι ότι η λύση του εργοδότη τους, Air Atlantis, ήταν αναπόφευκτη, και αγνοώντας ότι, μετά την καταγγελία των συμβάσεών τους, η αναιρεσίβλητη TAP επρόκειτο να πραγματοποιήσει μέρος τουλάχιστον των ναυλωμένων πτήσεων που έως τότε πραγματοποιούσε η Air Atlantis και ότι μέρος του εξοπλισμού της Air Atlantis, περιλαμβανομένων των αεροσκαφών, επρόκειτο να παραδοθεί στην TAP–, έχει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 77/187/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Φεβρουαρίου 1977, την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική διάταξη, όπως το άρθρο 23, παράγραφος 3, της Decreto-Lei n.º 64-A/89 (νομοθετικής πράξης αριθ. 64-A/89), της 27ης Φεβρουαρίου 1989, η οποία έχει καταργηθεί έκτοτε, πλην όμως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, κατά την οποία “η λήψη από εργαζόμενο της αποζημίωσης του παρόντος άρθρου ισοδυναμεί με αποδοχή της απόλυσης”;>>